

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA YAZISI

The Reliability and Validity Study of the Reasonability of Prosocial Lie Test – Child Form

Prososyal Yalanın Uygunluğu Testi – Çocuk Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Muhammed Şükrü Aydın ¹, Sema Karakelle ², Asiye Kumru ³

Abstract:

Children's perceptions of lying behaviors and their evaluations about different types of lies are among the topics discussed in the field. It is seen that the studies conducted on this subject focus on the lies that are told with antisocial and prosocial intentions that are opposite to each other. Besides, only a few studies have addressed children's assessments of lies which are told for prosocial reasons. In these studies, it is also known that the researchers used various stories while examining the extent to which children perceive lies as reasonable through different stories. In the current study, it is aimed to conduct the validity and reliability study of the "Reasonability of Prosocial Lie Test - Child Form" in order to see whether the stories whether the stories measure the concept in Turkish sample. In addition, it was investigated for which reasons prosocial lies are more appropriate by focusing on the prosocial type of lying. A total of 277 children, 144 girls and 133 boys, aged between 8 and 13 years, participated in the study. Within the scope of validity studies, an exploratory factor analysis was performed, and it was founded that the final version of the test has an 11-item structure, 6 of which are "politeness lies", 3 of which are "collaborative lies" emerging after someone else's request, and 2 of which are "negative lies" told for own benefit. In addition, the internal consistency coefficients of the test and the test-retest reliability coefficients revealed that the test was also reliable. The results of the analysis showed that the Reasonability of Prosocial Lie Test - Child Form is a valid and reliable measurement tool that can be used to evaluate which types of lies are more appropriate for children in primary and secondary school.

Keywords: lie-telling behavior, prosocial lie, moral evaluation, reasonability of lie, acceptability of lie

¹ Res. Assist., İstanbul University, Faculty of Art and Science, Department of Psychology, İstanbul-Turkey, msukruaydin@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1112-3180

² Assoc. Prof. İstanbul University, Faculty of Art and Science, Department of Psychology, İstanbul-Turkey, semakarakelle@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3899-6670.

³ Prof., Ozyegin University, Faculty of Social Sciences, Department of Psychology, İstanbul- Turkey, asiye.kumru@ozyegin.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1514-4248.

Address of Correspondence/Yazışma Adresi: İstanbul University, Faculty of Art and Science, Department of Psychology, İstanbul-Turkey, msukruaydin@hotmail.com

Date of Received/Geliş Tarihi: 28.03.2021, **Date of Revision/Düzeltilme Tarihi:** 30.05.2021, **Date of Acceptance/Kabul Tarihi:** 05.08.2021, **Date of Online Publication/Çevrimiçi Yayın Tarihi:** 09.03.2022

Citing/Referans Gösterimi: Aydın, M. Ş., Karakelle, S., & Kumru, A. (2022). The Reliability and Validity Study of the Reasonability of Prosocial Lie Test – Child Form, *Cyprus Turkish Journal of Psychiatry & Psychology*, 4(1): 34-42

© 2022 The Author(s). Published by Cyprus Mental Health Institute / Cyprus Turkish Journal of Psychiatry and Psychology (www.ktpdergisi.com). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 license which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Öz:

Çocukların yalan söyleme davranışlarına ilişkin algılayışları, farklı yalan türleri hakkında değerlendirmeleri araştırmalarda ele alınan konulardandır. Bu konuda yapılan çalışmaların birbirinin karşısı olan antisosyal ve prososyal niyetlerle söylenen yalanlara odaklandıkları görülmektedir. Bununla birlikte, çocukların prososyal nedenlerle söylenen yalanlara ilişkin değerlendirmeleri çok az sayıda çalışmada ele alınmıştır. Yine bu çalışmalarda farklı hikâyeler üzerinden çocukların yalanı ne düzeyde makul gördükleri incelenirken, araştırmacıların çeşitli hikâyeler kullandıkları bilinmektedir. Şimdiki araştırmada, Türkiye örnekleminde kullanılması planlanan hikâyelerin ölçmek istenilen kavramı ölçüp ölçmediğini görebilmek üzere “Prososyal Yalanın Uygunluğu Testi – Çocuk Formunun” geçerlik ve güvenirlik çalışmasının yapılması hedeflenmiştir. Yanı sıra, bu çalışma ile yalanın özellikle prososyal türüne odaklanarak hangi nedenlerle söylenen prososyal yalanların daha uygun bulunduğu da araştırılmıştır. Çalışmaya yaşları 8-13 arasında değişen 144 kız ve 133 erkek olmak üzere 277 çocuk katılmıştır. Geçerlik çalışmaları kapsamında, açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiş ve testin son halinin 6’sı “nezaket yalanı”, 3’ü başkasının talebi sonrasında ortaya çıkan “işbirlikçi yalan” ve 2’si kendi yararına söylenen “olumsuz yalan” olmak üzere 11 maddeli bir yapıya sahip olduğu bulunmuştur. Ayrıca, testin iç-tutarlılık katsayıları ve üç hafta ara ile yapılan uygulamalar sonucunda hesaplanan test-tekrar test güvenirlik katsayıları testin oldukça güvenilir olduğunu ortaya koymuştur. Analiz sonuçları, Prososyal Yalanın Uygunluğu Testi – Çocuk Formunun, ilk ve ortaokul çağındaki çocukların hangi tür yalanları daha uygun bulduklarını değerlendirmek amacıyla kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Yalan söyleme davranışı, prososyal yalan, ahlaki değerlendirme, yalanın uygunluğu, yalanın kabul edilebilirliği

Giriş

Yalan söylenmesine ilişkin toplumun uyumunu bozacağı, sosyal ilişkilerin zarar görebileceği gibi görüşler genel olarak ağır basmaktadır. Ancak toplumun neredeyse çeşitli kesimlerinde yalana rastlanması bu durumun uyum sağlayıcı bir tarafı olduğunu akla getirmektedir (Lupoli ve ark., 2017). Bunların mazur görülmesinin altında yatan neden bütün yalanların olumsuz bir sonuca yol açmayacağı düşüncesidir. Literatür incelendiğinde, yalanın ortaya çıkardığı sonuçlar açısından sınıflandırmaların yapıldığı görülmektedir (Bryant, 2008; DePaulo ve ark., 2004). Bu çalışmalarda gerçek yalan, beyaz yalan, gri yalan ya da küçük yalan gibi sınıflamalardan söz edilmiştir ancak bu konudaki kavram karışıklığının önüne geçebilmek için mevcut çalışmada yalanın iki genel türü olan antisosyal ve prososyal yalan başlıkları üzerinden devam edilmesi uygun görülmektedir. Böyle bir noktadan gidilmesinin sebebi, niyetin, yalan söylenirken merkezi bir önemi olması (Bok, 1978), yalandan fayda sağlayan kişiyi ortaya çıkarmasıdır ki farklı sınıflandırmaların her birinde niyetin bulunduğu görülmektedir.

Yalanın literatürde en çok incelenen türü olan olumsuz yalanlar kişinin kendi çıkarına hizmet eden yalanlardır. Genel olarak kendi menfaatini korumak için cezadan kaçınma, bir yanlış/hatasını ört bas etme gibi amaçlarla söylenen ve kısmen de olsa karşılıklı güveni zedeleyen türden yalanlar “antisosyal yalan” şeklinde de ifade edilmektedir (Eguaras ve Erostarbe, 2021). Sosyal açıdan değerlendirildiğinde yalanın kabul edilebilir olan diğer bir türü ise prososyal yalanlardır. Bunlar “ilişkiyi sürdürülebilir, başkasını olumsuz duygu durumundan kurtarma, genel iyi oluş haline hizmet etme gibi amaçları içeren genel olarak bir başkasının yararını göz önünde bulundurma amacıyla söylenen yalanlardır (Aydın, 2020).

Prososyal yalanlar hem günlük yaşamda sıklıkla kullanılması hem de zararsız yalanlar olması nedeniyle normal görünen davranışlar olarak değerlendirilebilir (Bryant, 2008). Gündelik hayatta diğer yalanlara göre çok daha fazla kullanılmasına rağmen araştırmacıların prososyal yalanları çalışmalarına çok fazla konu etmedikleri göze çarpmaktadır. Bu nedenle hem diğer yalan türleriyle kıyaslanması hem de kendi doğasının anlaşılması açısından prososyal yalanları incelemenin literatür açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Yalanın toplumun neredeyse bütün kesimi tarafından sıklıkla söylenebildiği ve aslında her yalanın aynı anlamı taşımayabileceği, farklı amaçlara hizmet edebileceği bilinmektedir (DePaulo ve ark., 1996). Çocukların da çeşitli yalan türlerini okul öncesi dönemden itibaren söyleyebildikleri (Aydın ve ark., 2020; Williams ve ark., 2013), aynı zamanda antisosyal yalan ile prososyal yalan ayrımını yapabildikleri yönünde bulgular mevcuttur (Bussey, 1999). Eğer çocukların erken dönemlerden itibaren prososyal yalanı ayırt edebildikleri biliniyorsa, yalanların hangi durumlarda makul görüldüğü meselesi de ayrıca önem kazanmaktadır.

Yalan ve doğruyu söylemenin çocuklar tarafından nasıl değerlendirildiğine ilişkin çalışmalara literatürde rastlanmaktadır. Araştırmalarda genellikle ahlaki hikâyeler üzerinden çocukların bu tür durumları nasıl muhakeme ettikleri, uygun bulup bulmadıkları, prososyal ve antisosyal davranışlar konusunda yalan söylemenin nasıl değerlendirildiği ya da hipotetik olarak belirli durumlarda yalan söylemeye ilişkin tutumları gibi konulara değinildiği görülmektedir (Fu ve ark., 2001; Lee ve ark., 2001; Xu ve ark., 2009). Ancak sözü edilen bu çalışmaların esas amacının yalana ilişkin yargıların kültürler arasında nasıl farklılıklar gösterdiğinin incelenmesi olduğu göze çarpmaktadır. Bu nedenle, araştırmalarda yalan konusundaki yargıları ölçme ve

değerlendirme meselesinin göz ardı edildiği düşünülmektedir. Mevcut çalışmada ise farklı nedenlerle söylenen prososyal yalanlar dâhil edilerek bunların uygunluğu hakkında çocukların ne düşündüğünün ortaya çıkarılması ve çalışmalarda ortak hikâyelerin kullanılması amacıyla ölçme aracı konusundaki eksikliğin giderilmesi düşünülmüştür.

Çocukların yalana ilişkin yargılarının ele alındığı ampirik çalışmaların, kültürler arası karşılaştırmalara odaklandığı ifade edilmiştir. Örneğin, Lee ve arkadaşları (1997), Kanadalı ve Çinli çocukları, prososyal davranışlarla ilgili yalan ve doğruyu söyleme konusundaki ahlaki yargılarına göre incelemişlerdir. Çocuklara, diğer insanlara yardım etme ve incinmelerini önleme gibi prososyal davranışları içeren yalan söylendiği ve doğru söylendiği hikâyeler anlatılmıştır. Sonuçlar, başkası yararına bir durum olduğunda, Çinli çocukların Kanadalılara göre yalanı daha olumlu olarak değerlendirdiklerini göstermiştir. Mojdehi ve arkadaşları (2019) tarafından 5-11 yaş arasındaki İranlı ve Kanadalı çocukların yalan söylemeye ilişkin ahlaki yargılarının incelendiği bir başka çalışmada İranlı çocukların nezaket içeren yalan söylemenin anlatıldığı senaryolarda protagonistin yalanını Kanadalı akranlarına kıyasla daha olumlu değerlendirdikleri bulunmuştur. Bu sonuçlar yalan ve doğruyu söyleme konusunda insanların evrensel ahlaki değerlere sahip olmayabileceğini, yalan ve doğruyu söylemenin kabul edilebilirlik düzeyinin farklı kültürlerde değişiklik gösterebileceği şeklinde yorumlanmıştır.

Kültürel bağlamların insan davranışının gelişiminde önemli faktörler olduğunu savunan bu yaklaşım sayesinde çocukların yalan ve gerçeğe ilişkin ahlaki değerlendirmeleri incelenebilmiştir. Ancak sözü edilen bu araştırmalarda, genellikle sınırlı sayıda hikâye üzerinden gidilmesi eksik kalan noktalardandır. Çalışmalarda çoğunlukla nezaket amacıyla söylenen yalanların uygunluğunun incelendiği göze çarpmaktadır (Mojdehi ve ark., 2019; Xu ve ark., 2009). Ancak başkası yararına söylenen yalanların çeşitli nedenlerle ortaya çıkabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle, sadece nezaket amacıyla söylenen değil, başka nedenlerle söylenen prososyal yalanların da incelendiği bir ölçme aracının geliştirilmesi araştırmacılar için faydalı olabilir. Bunun yanı sıra, çalışmalarda kullanılan senaryoların (hikâyelerin) ölçmeyi hedeflediği şeyi gerçekten ölçüp ölçmediği meselesi de tartışmalıdır. Her birinde farklı türden hikâyelerin (niyet, sonuç açısından farklılaşan) kullanılmasında sakınca görülmemekle birlikte ortaya çıkan sonuçların benzer kavramlar üzerinden tartışılması sorun yaratıyor olabilir. Önceki çalışmalarda çocukların yalan ve doğru söylenmesi hakkındaki yargılarının incelendiği çalışmalarda bu yapının nasıl değerlendirildiği konusunda ortak olunan bir nokta olmadığı göze çarpmaktadır. Bu konuda kullanılan hikâyelerde, genel olarak, çocuğun bir başkasına yalan söyleme ya da gerçeği söyleme ikilemiyle karşı karşıya kaldığı senaryolar anlatılmaktadır (Lee ve ark., 2001). Yalan konusunda antisosyal ve prososyal yalan hikâyeleri ele alınmakta ve her biri için oluşturulan senaryoda çocuklara doğru ya da yalan söyleme seçeneği sunulmaktadır (Talwar ve ark., 2002; Siegal ve Peterson, 1998; Williams ve ark., 2013). Bazı çalışmalarda hikâyedeki protagonistin sadece iyi mi yoksa kötü mü yaptığı sorulurken, bazı çalışmalarda protagonistin söylediği şeyin yalan mı yoksa doğru mu olduğu şeklinde ikili soru, bazı çalışmalarda ise üçlü bir

yapı üzerinden yalan, doğru ya da başka bir şey mi olduğu soruları yönlendirilmiştir (Fu ve ark., 2001; Lee ve Ross, 1997; Lee ve ark., 2001). Ancak çocukların yalan ve doğruyu ayırabildikleri bilindiği için protagonistin söylediği yalanın uygunluğunun evet-hayır şeklinde değil de, likert tipinde ölçülmesi ve sonrasında isteğe bağlı olarak muhakeme becerisine ilişkin açık uçlu sorular yöneltilmesi daha yerinde olabilir. Yine önceki çalışmalarda göze çarpan bir diğer husus, ahlaki senaryolarda protagonist ve karşı tarafa olan bedellerin yeterince açık olmamasıdır. Hâlbuki prososyal davranış literatürünün dayandığı birçok nokta ve geliştirilen modeller, eylemin kime nasıl bir getirisi ya da götürüsü olduğuna odaklanmaktadır (Pfathheicher ve ark., 2021). Benzer bir noktadan hareketle, yalanın sosyal ilişkiler içinde gerçekleştiği düşünülürse bazılarında olumlu bazılarında da olumsuz anlamda bedeller getirmesi beklenir. Dolayısıyla, prososyal yalan hikâyelerini de protagonist ya da karşı tarafa oluşacak bedeller üzerinden kurgulamak, araştırmalara yeni bir pencere açabilir. Ek olarak, Türkiye’de bu konuda herhangi bir ölçme aracının olmaması, hatta çocukların yalana ilişkin değerlendirmelerinin çalışılmamış olması da mevcut araştırmayı gerçekleştirmenin önemine işaret etmektedir.

Sonuç olarak, mevcut çalışmada çeşitli nedenlerle söylenen yalanların 8-13 yaşları arasındaki çocuklar tarafından ne kadar uygun bulunduğunun farklı senaryolar üzerinden incelenmesi hedeflenmiştir. İlgili yaş grubunun seçilmesinin nedeni, çocukların bu yaşlardan itibaren okuma, okuduğunu anlama gibi dil gelişimi açısından daha iyi düzeyde olmalarıdır. Bu doğrultuda, “Prososyal Yalanın Uygunluğu Testi-Çocuk Formunun” geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılarak, Türkçe literatüre çocukların yalana ilişkin yargılarını ölçen bir testin kazandırılması amaçlanmaktadır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu ölçme aracı geliştirme araştırması, kesitsel tarama modeliyle amacıyla gerçekleştirilen, nicel yöntemin kullanıldığı bir çalışmadır. Araştırmanın etik izinleri, 2020/09 sayılı dosya ile İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışmaya yaşları 8 ile 13 (Mage= 10.83; SD= 1.53) arasında değişen, 144 kız ve 133 erkek olmak üzere toplam 277 çocuk katılmıştır. Katılımcıların seçilmesinde kartopu örnekleme yöntemi ve araştırmacılar için kolay ulaşılabilir olmaları tercih edilmiştir. Türkiye’nin üç farklı büyükşehirinde (İstanbul, Ankara, Konya) yaşayan çocuklardan oluşmaktadır. Katılımcı sayısının, testte yer alan hikâye sayısının en az 10 katı olmasına dikkat edilmiştir. Uygulamalar çocukların 172’si (%62.1) ile yüz yüze; 105’i (%37.9) ile çevrim içi programlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 146’sı (%52.7) İstanbul, 64’ü (%23.1) Ankara, 67’si (%24.2) ise Konya’da yaşamaktadır. Ebeveynlerin çalışma durumları incelendiğinde, babaların %98.6’sının; annelerin ise %55’inin çalıştığı görülmüştür. Çalışmaya katılan çocukların %24.5’inin hiç kardeşi olmadığı; %58.5’inin bir kardeşe; %16.2’sinin iki kardeşe; %0.8’inin ise üç kardeşe sahip olduğu görülmüştür. Son olarak, babaların %1.8’inin ilköğretim, %30.3’ünün lise, %13.4’ünün ön

lisans, %48.4'ünün lisans, %6.1'inin lisansüstü; annelerin ise %10.1'inin ilköğretim, %40.1'inin lise, %37.2'sinin lisans, %4'ünün lisansüstü eğitim düzeyinde oldukları görülmektedir.

Test-tekrar test (10-15 gün arayla) güvenilirlik katsayısı hesaplanması için 28 kız, 22 erkek (Mage= 11.80; SD=.97) çocuğa aynı formlar ikinci kez uygulanmıştır. Bu çocukların %38'i 12 yaş grubunda, %24'ü 11; %24'ü ise 13 yaş grubundadır. Sekiz yaşındaki katılımcıların oranı %8 iken, 9 ve 10 yaşındaki katılımcılar da test-tekrar test grubunun %8'ini oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Testin geliştirilmesi

Testin geliştirilmesi amacıyla ilk olarak araştırmacılar tarafından hem yalan söyleme hem de prososyal davranış alanında literatür taraması yapılmış ve yalanın hangi durumlarda uygun bulunduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu noktada Carlo ve Randall'ın (2002) prososyal davranış modelinden yararlanılmıştır. Araştırmacılar tarafından belirlenen prososyal yalan söyleme nedenleri doğrultusunda öncelikle her birinin uygun bulunurluğuna ilişkin senaryolar üretilmiştir. İlk aşamada toplamda beş farklı nedenle (duygusal, nezaket, acil/sağlık, talep/işbirlikçi ve grup yönelimli prososyal yalanlar) söylenen prososyal yalana ilişkin hikâyeye ek olarak bir de olumsuz yalan (kendi yönelimli) türünde hikâye oluşturularak gelişim psikolojisi alanında uzmanlığı olan, ahlak gelişimi, prososyal davranış ve prososyal muhakeme konusunda çalışan 10 akademisyen ile kritik edilmiştir. Uzmanlardan gelen öneriler, her bir hikâyede prososyal yalan söyleyecek kişinin yalan söylemesi sonrasında menfaati ve ödeyeceği bedel konusunda katılımcıları ikilemede bırakacak şekilde tasarlanması şeklinde olmuştur. Olumsuz yalan türünde, hikâyedeki protagonistin olumsuz yalanın doğası gereği kendi menfaatine uygun bir şekilde hareket ettiğinden bu hikâyelere ekleme yapılması mümkün olmamıştır. Ayrıca yine gelen öneriler doğrultusunda, her bir yalan türü için hikâyelerin benzerleri oluşturulmuştur. Buna ek olarak, hikâyelerde protagonistin hikâyeyi sonlandırma biçiminin çocukları yönlendirip yönlendirmediğini belirmenin faydalı olabileceği hakkında gelen öneriler doğrultusunda her bir hikâye doğru ya da yalan sayılacak şekilde sonlandırılmıştır.

Bu haliyle test 12 farklı hikâyeden oluşmaktayken pilot çalışmalar gerçekleştirilmiştir. İstanbul'da yaşayan 8-14 yaş arasındaki 40 çocuk ile pilot uygulamalar yapılmıştır. Yalanın uygun bulunması konusunda hem çocukların görüşleri alınmış hem de hikâyelerin dil ve anlaşılabilirlik sorunu olup olmadığı kontrol edilmiştir. Hikâyelerin anlaşılabilirliği konusunda gelen önerilerle dil yapısı tekrar gözden geçirilmiştir. Bununla birlikte, protagonistin yalan ya da doğru söylemesinin katılımcıları yönlendirmediği görülse de katılımcı sayısının azlığı nedeniyle testin geliştirilmesi için yapılan çalışmalarda yine farklı versiyonların kullanılması uygun bulunmuştur. Pilot çalışmaların ardından psikoloji alanında uzman olan üç öğretim üyesi ile hikâyeler tekrar gözden geçirilmiş ve formun son halinde 24 hikâyenin kullanılması kararlaştırılmıştır.

Prososyal yalanın uygunluğu testi-çocuk formunun tanıtımı

Bu test, çocukların yalanı uygun bulma düzeylerini değerlendirmek amacıyla mevcut çalışmanın araştırmacıları tarafından oluşturulmuştur. Testte beş farklı prososyal yalan söyleme nedenine ilişkin (duygu durumu, nezaket durumu, acil durum, grup yararı ve yalan talep edilen durum/işbirlikçi); bir tane de olumsuz yalan türünde olmak üzere toplamda altı farklı motivasyonla yalan söyleme davranışını içeren hikâyeler vardır. Testte her bir yalan türü için dörder tane hikâye olup, toplamda 24 hikâye bulunmaktadır. Ayrıca katılımcının cinsiyetiyle hikâyedeki protagonistin cinsiyetinin aynı olmasına dikkat edilerek kız ve erkek çocuklar için testin ayrı formları oluşturulmuştur. Bu formlarda hikâye içeriği birebir aynı bırakılmış, sadece protagonistin isimleri cinsiyete göre düzenlenmiştir.

Prososyal yalan hikâyelerinde protagonistin bedeli karşı tarafa (kendi yararı X başkası zararı) ya da bedeli kendisine olacak (kendi zararı X başkası yararı) şekilde seçimde bulunabileceği yalan ya da doğru söyleme konusunda ikilemede bırakacak senaryolar kullanılmaktadır. Senaryolar protagonistin doğru ya da yalan söylediği şekilde sonlanmaktadır. Her bir hikâye okunduktan sonra katılımcıların anlayıp anlamadıklarını kontrol etmek amacıyla katılımcılara hikâyeye ilgili iki kontrol sorusu yönlendirilmektedir. Ardından katılımcılara protagonistin yaptığı davranışın uygunluğu hakkında bir soru sorularak bunu 5'li likert tipinde cevaplaması istenmektedir (1- hiç uygun değil; 2- uygun değil; 3- karar veremedim; 4- uygun; 5- çok uygun). Ayrıca her bir puan farklı bir emojiye (yüz ifadesi) karşılık gelecek şekilde görsellerle desteklenmiştir (1- kızgın yüz ifadesi; 2- üzgün yüz ifadesi; 3- kararsız yüz ifadesi; 4- gülen yüz ifadesi; 5- onaylayan yüz ifadesi). Prososyal türde olan yalanlara ilişkin hikâyelerde protagonistin yalan söylediği senaryolarda alınan puanların artması yalanı uygun bulma düzeyinin arttığına, protagonistin doğru söylediği senaryolarda alınan puanların artması ise yalanı uygun bulma düzeyinin azaldığına işaret etmektedir.

İşlem

"Prososyal Yalanın Uygunluğu Testi-Çocuk Formu", her bir çocukla bireysel uygulanacak şekilde tasarlanmıştır. Uygulamalar ilk olarak yüz-yüze yapılmış ancak COVID-19 salgını nedeniyle eğitim-öğretime ara verilmesi, veri toplama işlemlerinin çevrimiçi platformlar (Zoom ve Google Meeting) aracılığıyla yapılmasını mümkün kılmıştır. Veri toplama işlemi 10.02.2020-11.09.2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Her bir çocukla yapılan uygulamaların süresi çocuğun yaşına göre değişmekle birlikte en büyük yaş grubunda yaklaşık 40 dakika, en küçük yaş grubunda ise yaklaşık 60 dakika sürmektedir. Ayrıca, test-tekrar test analizleri için 28 kız ve 22 erkek olmak üzere 50 çocuk 10 ila 15 gün içerisinde tekrar test edilmişlerdir.

Verilerin Analizi

Araştırmaya katılan toplam 277 çocuktan elde edilen yanıtlar doğrultusunda testin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Araştırma kapsamında faktör analizinin yapılabilmesi için gerekli görülen örneklem büyüklüğü incelenmiş, çalışma grubundaki sayının yeterli olduğu görülmüştür. "Prososyal Yalanın Uygunluğu Testi – Çocuk Formunun" yapı geçerliğini belirlemek için varimax döndürme ile temel bileşenler analizi kullanılarak

Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. Analizde faktör yükleri en az .40 olarak belirlenmiştir. Testin güvenilirliği kapsamında, iç tutarlılık güvenilirliği için Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmış; test-tekrar test güvenilirliğini hesaplamak için Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Katsayısı kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde “Sosyal Yalanın Uygunluğu Testi-Çocuk Formunun” geçerlik ve güvenilirlik analizlerine ilişkin bulgulara yer verilmektedir. İlk olarak, testin madde analizi kapsamında ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Sosyal Yalanın Uygunluğu Testi-Çocuk Formunun Madde Analizi

Madde	Ort.	Ss.	Madde	Ort.	Ss.	Madde	Ort.	Ss.	Madde	Ort.	Ss.
1	3,72	1,02	7	4,10	,95	13	2,57	1,18	19	2,80	1,19
2	2,69	1,10	8	3,20	1,17	14	3,09	1,18	20	2,37	1,14
3	2,74	1,18	9	3,15	1,19	15	1,63	,70	21	2,80	1,17
4	3,61	1,10	10	2,96	1,19	16	3,23	1,20	22	2,34	1,20
5	2,79	1,30	11	3,06	1,14	17	2,45	1,16	23	3,87	,97
6	1,77	,83	12	1,47	,57	18	3,20	1,32	24	1,61	,72

Ort.= Ortalama; Ss.= Standart Sapma

Sosyal Yalanın Uygunluğu Testi-Çocuk Formunun geçerlik ve güvenilirlik analizlerine geçmeden önce ilk olarak katılımcıların yaş, cinsiyet, ebeveyn eğitim düzeyi, yaşadıkları şehir, kardeş sayısı ve katılımcılarla gerçekleştirilen görüşme türünün (çevrimiçi X yüz yüze) sosyal yalanın uygunluk düzeyini etkileyip etkilemediğini görmek üzere bu farklar hikâye temelli incelenmiştir.

Bu doğrultuda, hikâyelerin demografik değişkenler açısından anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığı incelendiğinde, “22. hikâyede” erkek ve kızların puanlarının anlamlı olarak farklı olduğu ($t(275)=3.45, p<.01$); “14. hikâyede” çevrimiçi ve yüz yüze görüşmenin anlamlı farklılık ortaya çıkardığı ($t(275)=2.70, p<.01$); 5 ve 17 numaralı hikâyelerde katılımcıların yaşadıkları şehrin anlamlı farklılıklara neden olduğu (sırasıyla, $F(2, 274)=6.68, p<.01$; $F(2, 274)=8.03, p<.001$) sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yine 17. hikâyenin yaş gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır ($F(5, 271)=4.86, p<.001$). Ek olarak, hikâye 8 ile hikâye 21’in benzer içeriğe sahip olması ve hikâye 21’in içerikte daha spesifik olması nedeniyle hikâye 8 sonraki analizlere alınmamıştır. Korelasyon matrisleri incelendiğinde, 1, 4, 7, 16, 18 ve 23 numaralı hikâyelerin diğer hikâyelerle korelasyonunun düşük olması nedeniyle, bu hikâyeler de geçerlik analizlerine dâhil edilmemiştir. Son olarak, kendi yararına söylenen yalanların farklı bir boyutta olması nedeniyle bu hikâyelerin kendi aralarındaki ilişkilerine

bakılmıştır. Altıncı ve 15. hikâyelerin kendi aralarındaki korelasyonlarının düşük olması nedeniyle bu hikâyeler de sonraki analizlere dâhil edilmemiştir. Sonuç olarak, yukarıda sayılan nedenler doğrultusunda, faktör analizine “2, 3, 9, 10, 11, 12, 13, 19, 20, 21, 24 numaralı hikâyelerle devam edilmesi uygun bulunmuştur.

Sosyal yalanın uygunluğu testi – çocuk formu geçerlik analizleri

Yapı geçerliği çalışmasında faktör analizi uygulanmadan önce verilerin analize uygun olup olmadığı test edilmiştir. Bu amaçla uygulanan Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluğu .75 ve Barlett Testinin anlamlı olduğu bulunmuştur. Verilerin faktör analizine uygun olduğu belirlendikten sonra varimax döndürme tekniğiyle temel bileşenler analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda, testin öz değeri 1’den büyük 3 faktör altında toplandığı görülmüştür. Bu 3 faktörün teste ilişkin açıkladığı varyans ise %53.73 olarak gözlenmiştir. Analizler, her bir faktördeki maddelerin yükünün .40’ın üzerinde olduğunu ve hiçbir maddenin birden fazla faktöre .40 ve üzerinde yüklenmediğini göstermiştir. Bu aşamada, modelin madde atılmasını önermemesi nedeniyle herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Sonuçlara göre, duygu ve nezaket amacıyla söylenen yalanları ölçen hikâyelerin birinci faktöre, talep türündeki hikâyelerin ikinci faktöre, kendi yararına söylenen yalanların ise üçüncü faktöre yüklendiği görülmektedir (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2: Faktör Yük Değerleri

Madde/Hikâye İsmi	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3
(M19) Görünüş	.69		
(M3) Saç	.68		
(M13) Yemek	.67		
(M10) Ayakkabı	.67		
(M21) Hediye Kitap	.66		
(M2) Sinema	.57		

(M9) Gözlük	.83	
(M11) Boya	.78	
(M20) Nöbetçi	.49	
(M12) Telefon		.79
(M24) Pasta		.79

Prososyal yalanın uygunluğu testi – çocuk formu güvenilirlik analizleri

Açımlayıcı faktör analizinin ardından, testin iç tutarlılığı için Cronbach Alpha değerleri incelenmiştir. Analiz sonucunda, testte yer alan maddelerin madde-toplam korelasyonlarının .20 üzerinde olduğu görülmüş ve herhangi bir maddenin atılmasına ihtiyaç duyulmamıştır. Testin tümü için elde edilen iç tutarlık katsayısı .72 çıkmıştır. Ancak kendi yararına söylenen yalanların farklı

bir durumu ölçmesi nedeniyle bu kategorideki iki hikâyenin çıkarılmasıyla tekrarlanan analizler sonucunda, elde edilen iç tutarlık katsayısının .75 olduğu görülmüştür. Ayrıca, testin üç hafta ara ile yapılan test-tekrar test uygulamalarına ilişkin bulgular incelendiğinde, maddelerin .71 ile .88 arasında değişen ilişki katsayılarına sahip olduğu bulunmuştur (Bkz. Tablo 3). Elde edilen değerler, 11 maddelik formun son halinin prososyal yalanın uygunluğunu ölçme konusunda güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3 Prososyal Yalanın Uygunluğu Testi-Çocuk Formu Test-Tekrar Test Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Madde	M19	M3	M13	M10	M21	M2	M9	M11	M20	M12	M24
M19	.77	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
M3	-	.75	-	-	-	-	-	-	-	-	-
M13	-	-	.82	-	-	-	-	-	-	-	-
M10	-	-	-	.88	-	-	-	-	-	-	-
M21	-	-	-	-	.82	-	-	-	-	-	-
M2	-	-	-	-	-	.88	-	-	-	-	-
M9	-	-	-	-	-	-	.71	-	-	-	-
M11	-	-	-	-	-	-	-	.78	-	-	-
M20	-	-	-	-	-	-	-	-	.86	-	-
M12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	.86	-
M24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	.76

Not. Hikâye Sırası: Sinema, Saç, Gözlük, Ayakkabı, Boya, Telefon, Yemek, Görünüş, Nöbetçi, Hediye Kitap, Pasta

Tartışma

Çalışmanın amacı, çocukların farklı türlerdeki yalanları ne düzeyde uygun bulduklarını incelemek ve alandaki araştırmacılar tarafından benzer hikâyelerin kullanılması düşünülerek “Prososyal Yalanın Uygunluğu Testi –Çocuk Formunun” geçerlik-güvenirlik çalışmasını gerçekleştirmekti. Analizler sonucunda, testin yeterli psikometrik özelliklere sahip olduğu görülmüştür.

Testin yapı geçerliğine ilişkin analizlere bakıldığında, üç faktörlü bir yapının ortaya çıktığı görülmektedir. Sonuçlar, çocukların bir başkasını kırmamak, üzmemek ya da en genel haliyle başkalarının iyi-oluşunu devam ettirmek amacıyla söylenen yalanları benzer bir noktada uygun gördüklerine işaret etmektedir. Bu tür yalanların yer aldığı faktör “nezaket yalanları” şeklinde ifade edilmiştir. Analizlere göre çocukların yalanı uygun bulma konusunda görülen bir diğer faktör ise çocukların kendilerinden yalan talep edilmesini farklı olarak anladıkları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu hikâyeler “işbirlikçi yalanlar”

olarak nitelendirilmiştir. Bu gruptaki hikâyelerin, olumsuz bir durumu ört bas etmek amacıyla arkadaşını koruma/kollama motivasyonu ile söylenen yalanlar olduğu göz önüne alındığında, bu hikâyelerin ayrı bir faktöre yüklenmesi yalanı uygun bulma konusunda diğerlerinden farklı bir yapıda olduğunu düşündürmektedir. Son olarak, kendi yararına söylenen yalanlar ayrı bir faktör olarak karşımıza çıkmış ve “olumsuz yalan” şeklinde isimlendirilmiştir. Bu tür yalanların uygun bulunma düzeyinin ayrı bir faktör olarak bulunması, hikâyelerin yalanın altında yatan motivasyonları ayırtması açısından çalıştığına işaret etmektedir.

Geçerlik ve güvenilirlik analizleri testin nihai formunun üç faktörde toplam 11 hikâyeden oluştuğunu ortaya çıkarmıştır. Bu hikâyelerin altısı başkalarının üzülmesini önleyen, iyi oluşuna hizmet eden “nezaket yalanları”; üçü başkasının talebi sonrasında o kişiyi korumak için

söylenen “işbirlikçi yalanlar”; ikisi ise kendi yararına söylenen “olumsuz yalanları” içeren senaryolardan oluşmaktadır. Yalanın uygun bulunma düzeyi açısından, ilk iki faktörde yer alan nezaket ve işbirlikçi yalan hikâyelerinin toplam puanı alınarak hesaplama yapılabileceği gibi, bu faktörlerin ayrı yapılar olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Her iki faktördeki hikâyelerin başkası yahut başkaları yararına bir durumu içermesi nedeniyle hepsinin bir arada değerlendirilmesinde sakınca görülmektedir. Yine de, hem analizlerden elde edilen bulgular hem de yalanın karmaşık doğası göz önüne alındığında, araştırmacılar bu faktörleri farklı değişkenlerle ayrı yapılar şeklinde de çalışabilir. Ancak üçüncü faktörde kişinin kendi yararına söylediği yalanlar (olumsuz yalan) söz konusu olduğu için diğer faktörlerden kesinlikle ayrı ele alınması gerektiği vurgulanmalıdır. Olumsuz yalan hikâyelerini içeren üçüncü faktör, başkasının yararına söylenen yalanların uygunluğunu çalışacak araştırmacılar için kontrol hikâyeleri niteliğini taşıyabileceği gibi farklı türden yalanları çalışmak isteyenler için ayrı bir faktör olarak kullanılabilir.

Hikâyelerin faktör yapısına göre nasıl ayırt edildiğini yorumlamada, katılımcıların protagonist ve yalan söylenen kişiye mâl olacak bedellerin ve yalanın kime fayda sağladığı şeklinde bir etkisinin olduğu düşünülebilir. Buna göre ilk grupta yer alan hikâyelerde (nezaket yalanı), katılımcılar protagonistin sevdiği bir şeyi tercih ederek başkasına zarar mı vereceği yoksa kendi istek ve düşüncelerinden feragat ederek karşısındakini mi önemseyeceği ikilemine maruz kalmaktadır. İkinci grup hikâyelerde ise protagonist, olumsuz bir durumu gizlemek amacıyla arkadaşını korumak için yalan söylemektedir (işbirlikçi yalan). Bu açıdan, arkadaş yararı için yalan söylenirken, genel işleyişle ilgili bilginin gizlendiği görülmektedir. Bu nedenle, işbirlikçi türde yalanları içeren ikinci grup hikâyelerin ilk gruptaki hikâyelere benzer şekilde birlikte birebir uyummadığı ve prososyal yalanın başka bir türü olabileceğini düşünmek yanlış olmayacaktır. Yapı geçerliği analizine göre elde edilen üçüncü ve son faktördeki hikâyelerde (olumsuz yalan) ise, protagonist kendisinin olumsuz bir davranışını gizlemek ve olumsuz bir durumla yüzleşmekten kaçınmak amacıyla kendi yönelimli yalan söylemektedir. Dolayısıyla, bu hikâyelerin diğer yalan türlerinden ayrılması beklendik bir durumdur. Özellikle çocuklarla yapılan çalışmalar incelendiğinde, en genel haliyle prososyal ve antisosyal şeklinde yalan türlerinin ayırt edildiği görülmektedir (Talwar ve ark., 2016). Bu tür bulgulara ek olarak, mevcut çalışmadan elde edilen sonuç, yalanın kabul edilebilirliği konusunda işbirlikçi yalanlar şeklinde farklı bir yalan türünün daha incelenmeye değer olduğunu ortaya koymuştur. İleride yapılacak çalışmalarda, farklı kültürlerde bu tür yalanların çocuklar tarafından nasıl algılandığının incelenmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bulgular, hangi tür yalanların ne düzeyde uygun bulunduğu açısından yorumlandığında göze çarpan en belirgin hususun, beklendiği şekilde kendi çıkarını koruma niyetiyle söylenen yalanların çocuklar tarafından en az makul bulunan yalanlar olduğu söylenebilir (Bkz. Tablo 1). Bununla birlikte, bu çalışmadaki çocukların en uygun buldukları yalan hikâyelerinin ise başkasının iyi-oluşunu devam ettirmek amacıyla söylenen nezaket yalanları olduğu görülmektedir. Bu gruptaki hikâyelere protagonist ve karşı tarafa olan bedeller açısından bakıldığında, katılımcıların başkasının olumsuz bir duruma

düşmelerini önlemek amacıyla prososyal niyetle söylenen yalanları daha makul gördükleri söylenebilir. Testin 11 maddelik son halinde, yine aynı tabloda görüleceği üzere, katılımcı çocukların bir başkasının yapmış olduğu hatayı gizlemek ve o kimseyi koruma motivasyonu ile söylenen işbirlikçi yalanları olumsuz yalanlara kıyasla daha fazla uygun gördükleri; başkasının iyi-oluşunu devam ettirme amacıyla söylenen nezaket yalanlarına kıyasla daha az uygun gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgunun toplumsal faktörlerle ilişkili olabileceği düşünülebilir. Şöyle ki, başkasının ve yakınlarının refahını gözetmek toplulukçu kültürlerde vurgulanmakta ve bu durumlarda yalan söylemek uygun görülmeyle; bireyci toplumlarda böylesi durumlar uygun görülmez (Lee ve ark., 2001). Türkiye her ne kadar batılı toplumlar tarafından toplulukçu yapıda olarak algılsa da daha yakın zamanlı önerilen benlik kurgusu modellerine göre tam olarak bu kategoriye girmediği bilinmektedir (Kağıtçıbaşı, 2016; Uçar, 2017). Bu nedenle, ileride yapılacak çalışmalarda, olumsuz bir durumu saklamak için bir başkasını koruma amacıyla söylenen yalanların -Türkiye gibi farklı toplumsal yapısı olan bir ülkede- çeşitli kültürel etmenlerle araştırılması faydalı olabilir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda bundan sonraki araştırmalar için bazı önerilerde bulunmak mümkündür. Farklı türlerdeki yalanların kabul edilebilirliğinin çeşitli sosyal-duygusal-bilişsel gelişimsel mekanizmalarla bağlantısının incelendiği çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu nedenle zihinsel ve duygusal durumları anlama becerilerinin, sosyal-kültürel etmenlerin bu tür yalanların kabul edilebilirliğinde nasıl rol oynadığını görebilmek için çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin, çocukların ikili perspektif alma becerilerinin, ebeveyn uygulamalarının, sosyal ve kültürel değerlerin çocukların yalana ilişkin yargılarını etkileyeceği makul görülmektedir. Ancak bu konudaki çalışmaların henüz istenilen düzeye ulaşmamış olması, yorum yapmayı güçleştirmektedir. Dolayısıyla, yalanın uygunluğu ve kabul edilebilirliği konusunda keşfedici araştırmalar yürütmek önemli bir adım olarak nitelendirilebilir. Ayrıca bu sayede testin doğrulayıcı faktör analizlerine ilişkin veriler elde ederek katkıda bulunulabilir.

Prososyal yalan söyleme ve bunlara ilişkin değerlendirme süreçlerinin incelenmesinin literatürde giderek önem kazandığı görülmektedir (Mojdehi ve ark., 2019; Talwar ve ark., 2016). Bu bakımdan çocuklarda prososyal yalan anlayışının gelişimini incelemek isteyen araştırmacılar için kolaylıkla kullanılacak bir ölçme aracının literatüre kazandırılması önemli bir kazanımdır. Yalanın uygun bulunması konusunda literatürde geçerlik ve güvenilirliği gerçekleştirilmiş bir ölçme aracı olmaması nedeniyle şimdiki çalışmadan elde edilen sonuçların karşılaştırmalı yorumunu yapmak mümkün olmamıştır. Bu nedenle, mevcut çalışmayı ve ölçme aracını daha kıymetli hale getirecek olan husus farklı kültürlerden uyarlama çalışmaları yapılarak prososyal yalan konusunda çalışan araştırmacıların ortak bir değerlendirme aracı kullanmaları olabilir. Böylece farklı toplumlarda benzer yapıların ölçülmesine imkân tanınarak daha sağlıklı kültürler arası karşılaştırmalar yapılabilir.

Mevcut ölçme aracında katılımcıların hikâyelerin uygunluk düzeyini derecelendirmesinin ardından katılımcının verdiği cevaba göre protagonistin neden iyi ya da kötü yaptığı şeklinde açık uçlu bir soru yönlendirilecek

yalanın uygun bulunma nedenlerine ilişkin çocukların yürüttükleri muhakemelerin ayrıca incelenmesi mümkün görünmektedir. Bu tip bir soruyla katılımcının hikâyede gerçekleşen eylemi nasıl muhakeme ettiğinin görülmesi literatüre katkı sağlayacağı gibi yeni araştırma sorularına da kapı aralayacaktır.

Yalana ilişkin yargıların sadece belirli yaşlardaki çocuklarla değil, okul öncesi, ergenlik ve yetişkin dönemindeki bireylerde incelenmesi de önemli olduğundan farklı yaş dönemlerine yönelik uyarılama çalışmalarının yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu sayede, farklı kuşaklardaki bireylerin farklı türlerdeki yalanlara ilişkin düşüncelerini görmek mümkün olacaktır. Ayrıca bu çalışmada, çocuklarla görüşmeler araştırmacı tarafından yürütülmüştür ancak ilerleyen yıllarda ölçme aracını kullanmak isteyen araştırmacılar için ebeveyn ve/veya öğretmenlerin doldurabilecekleri formlar da geliştirilebilir. Ek olarak hem zaman hem de ekonomik açıdan avantaj sağlanması amacıyla bu test gruplara uygulanacak bir formata dönüştürülebilir.

Sonuç olarak, “Prososyal Yalanın Uygunluğu Testi–Çocuk Formunun” yurt içinde yapılacak araştırmalarda ilk ve ortaokul dönemindeki çocuklarda prososyal yalanın uygun bulunurluğunu değerlendirmek için kullanılabilir, geçerlik ve güvenirlik analizleri gerçekleştirilmiş yararlı bir ölçme aracı olduğu

söylenbilir. Ayrıca bu testin yurt dışındaki gerçekleştirilecek çalışmalar için uyarlanmasıyla birlikte alandaki araştırmacıların benzer yapıları ölçmeleri ve kültürler arası çalışmalar yapabilmeleri açısından önemli görünmektedir.

Beyannameler

Etik Onay ve Katılma İzni

Bu çalışmaya başlamak için gerekli etik kurul izni 06.01.2020 tarih, 2020/09 karar sayısı ile İstanbul Üniversitesi Etik Kurul’undan alınmıştır. Çalışma sürecinde bildirilen etik kurallara dikkat edilmiş ve katılımcılardan onam formu alınmıştır.

Yayın İzni

Uygulanamaz.

Veri ve Materyallerin Mevcudiyeti

Uygulanamaz.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Finansman

Uygulanamaz.

Yazar Katkıları

MŞA, SK ve AK literatür taraması yapma, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının hepsinde beraber bir çalışma yürütmüşler ve birlikte katkı sağlamışlardır. MŞA verilerin toplanması aşamasında katkı sağlamıştır. Tüm yazarlar makalenin son halini okumuş ve onaylamıştır.

Kaynaklar

Aydın, M. Ş. (2020). Yalanın renkleri: Yalanın tanımlanması ve türleri üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(69), 712-720.

Aydın, M. Ş., Dayhan, T., Eskicioğlu, G., Karabacak, A. ve Karakaş, E. (2020). 3-5 Yaş çocuklarında zihin kuramı ve yönetici işlev becerilerinin olumsuz ve prososyal yalan söyleme davranışları üzerindeki etkisi. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 3(5), 47-60.

Bok, S. (1978). *Lying: Moral choice and private and public life*. Harvester Press.

Bryant, E. M. (2008). Real lies, white lies and gray lies: Towards a typology of deception. *Kaleidoscope: A Graduate Journal of Qualitative Communication Research*, 7, 23-48.

Bussey, K. (1999). Children’s categorization and evaluation of different types of lies and truths. *Child Development*, 70, 1338–1347.

Carlo, G. ve Randall, B. A. (2002). The development of a measure of prosocial behaviors for late adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 31(1), 31-44.

DePaulo, B. M., Ansfield, M. E., Kirkendol, S. E. ve Boden, J. M. (2004). Serious lies. *Basic and Applied Social Psychology*, 26, 147-167.

DePaulo, B. M., Kashy, D. A., Kirkendol, S. E., Wyer, M. M. ve Epstein, J. A. (1996). Lying in everyday life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(5), 979-995.

Eguaras, S. G. ve Erostarbe, I. I. (2021). The role of parenting practices in children’s antisocial lying: A systematic review. *Psychologist Papers*, 42(2), 152-159.

Fu, G., Lee, K., Cameron, C. A. ve Xu, F. (2001). Chinese and Canadian adults’ categorization and evaluation of lie-and truth-telling about prosocial and antisocial behaviors. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(6), 720-727.

Fu, G., Xu, F., Cameron, C. A., Heyman, G. ve Lee, K. (2007). Cross-cultural differences in children’s choices, categorizations, and evaluations of truths and lies. *Developmental Psychology*, 43(2), 278.

Goffman, E. (1967). *Interpersonal ritual: Essays on face-to-face behavior*. Pantheon Books.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2016). *Benlik, aile ve insan gelişimi*. Koç Üniversitesi Yayınları.

Lee, K., Cameron, C. A., Xu, F., Fu, G. ve Board, J. (1997). Chinese and Canadian children’s evaluations of lying and truth telling: Similarities and differences in the context of pro- and antisocial behaviors. *Child Development*, 68, 924–934.

Lee, K. ve Ross, H. J. (1997). The concept of lying in adolescents and young adults: Testing Sweetser’s folkloristic model. *Merrill-Palmer Quarterly*, 43, 255–270.

Lee, K., Xu, F., Fu, G., Cameron, C. A. ve Chen, S. (2001). Taiwan and mainland Chinese and Canadian children’s categorization and evaluation of lie-and truth-telling: A modesty effect. *British Journal of Developmental Psychology*, 19, 525–542.

Lupoli, M. J., Jampol, L. ve Oveis, C. (2017). Lying because we care: Compassion increases prosocial lying. *Journal of Experimental Psychology: General*, 146(7), 1026–1042.

Mojdehi, A. S., Shohoudi, A. ve Talwar, V. (2019). Deception or not? Canadian and Persian children’s moral evaluations of Taroo. *Current Psychology*, 1-12.

Pfafftheicher, S., Nielsen, Y. A. ve Thielmann, I. (2021). Prosocial behavior and altruism: A review of concepts and definitions. *Current Opinion in Psychology*. Advance Online Publication.

Siegal, M. ve Peterson, C. C. (1998). Preschoolers’ understanding of lies and innocent and negligent mistakes. *Developmental Psychology*, 34(2), 332-341.

Talwar, V., Lee, K., Bala, N. ve Lindsay, R. C. L. (2002). Children's conceptual knowledge of lying and its relation to their actual behaviors: Implications for court competence examinations. *Law and Human Behavior*, 26(4), 395-415.

Talwar, V., Williams, S. M., Renaud, S. J., Arruda, C. ve Saykaly, C. (2016). Children's evaluations of tattles, confessions, prosocial and antisocial lies. *International Review of Pragmatics*, 8(2), 334-352.

Uçar, M. E. (2017). Relationships between vertical and horizontal individualism/collectivism self-construal's and autonomous, relatedness, autonomous-related self at university student. *Journal of Human Sciences*, 14(2), 1865-1878.

Williams, S. M., Kirmayer, M., Simon, T. ve Talwar, V. (2013). Children's antisocial and prosocial lies to familiar and unfamiliar adults. *Infant and Child Development*, 22(4), 430-438.

Xu, F., Luo, Y. C., Fu, G. ve Lee, K. (2009). Children's and adults' conceptualization and evaluation of lying and truth-telling. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 18(4), 307-322.